wtorek 24.11.2026

Drugie życie Graduału – Głosy zza klauzury. Sesja naukowa i koncert muzyki dawnej

Księga, która przetrwała ogień. Muzyka, która po stuleciach zabrzmi na nowo.

Jednym z najbardziej wyjątkowych wydarzeń XXI Dni Muzyki Sakralnej im. św. Jana Pawła II będzie sesja naukowa połączona z koncertem poświęconym niezwykłemu zabytkowi muzycznego dziedzictwa Krakowa – pergaminowemu graduałowi z końca XVII wieku, przechowywanemu w archiwum krakowskich sióstr bernardynek.

Ten rękopiśmienny, iluminowany kodeks muzyczny jest nie tylko świadectwem wielowiekowej tradycji śpiewu liturgicznego, lecz także niemym świadkiem jednej z największych tragedii w historii miasta – wielkiego pożaru Krakowa z 18 lipca 1850 roku.

Księga przetrwała żywioł, który pochłonął znaczną część zabytkowego centrum miasta, w tym kościoły, klasztory, pałace i bezcenne zbiory biblioteczne. Do dziś na jej oprawie i niektórych pergaminowych kartach zachowały się widoczne ślady działania ognia.

Po ponad 170 latach od tamtych dramatycznych wydarzeń graduał staje się bohaterem niezwykłego przedsięwzięcia naukowego, konserwatorskiego i artystycznego.

Rękopis został odnaleziony w archiwum klasztornym przez prof. dr hab. Susi Ferfoglię, gregorianistkę i badaczkę dawnych źródeł muzyki liturgicznej, która od początku uczestniczy w realizacji projektu jego ochrony i przywrócenia do życia muzycznego.

Dzięki przedsięwzięciu „Drugie życie Graduału – konserwacja pergaminowego kodeksu muzycznego ze zbiorów sióstr bernardynek w Krakowie", dofinansowanemu ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zabytkowa księga została objęta specjalistycznymi pracami konserwatorskimi.

Zwieńczeniem projektu będzie uroczysta prezentacja rękopisu, sesja naukowa poświęcona jego historii i konserwacji oraz koncert, podczas którego wybrane śpiewy z dawnych źródeł bernardynek zabrzmią ponownie w przestrzeni klasztornego kościoła.

Wielki pożar Krakowa w 1850 roku – dramat zapisany na kartach Graduału

18 lipca 1850 roku zapisał się jako jeden z najtragiczniejszych dni w dziewiętnastowiecznej historii Krakowa.

W upalne, czwartkowe południe ogień pojawił się w zabudowaniach tzw. Dolnych Młynów, znajdujących się w rejonie dzisiejszej ulicy Krupniczej. Długotrwała susza, łatwopalne pokrycia dachowe oraz silny wiatr sprawiły, że pożar niezwykle szybko wymknął się spod kontroli.

Płonące fragmenty drewnianych dachów i niesione wiatrem iskry przenosiły ogień na kolejne budynki. W krótkim czasie pożar dotarł do ścisłego centrum Krakowa, obejmując między innymi okolice ulic Gołębiej, Wiślnej, Brackiej, Franciszkańskiej i Grodzkiej.

Płomienie strawiły 153 budynki, w tym liczne zabytkowe kamienice, pałace oraz obiekty sakralne. Poważnym zniszczeniom uległy kościoły i klasztory franciszkanów oraz dominikanów, a także Pałac Biskupi. Ogień zagrażał również Bibliotece Jagiellońskiej, której cenne zbiory udało się ocalić dzięki wysiłkowi mieszkańców i młodzieży akademickiej.

Żywioł dotarł także do zabudowań klasztoru sióstr bernardynek przy dzisiejszej ulicy Poselskiej, gdzie znajdował się kościół św. Józefa.

Zachowane kroniki klasztorne przekazują przejmujący obraz tamtych wydarzeń. Według relacji zakonnic około godziny 13:30 płomienie objęły dachy klasztoru. Siostry zostały zmuszone do opuszczenia zabudowań, a duchowni i mieszkańcy podejmowali dramatyczne próby ratowania wyposażenia świątyni.

W klasztornej tradycji zachowało się wspomnienie ks. Klemensa Domagalskiego, który mimo ogromnego niebezpieczeństwa uczestniczył w ratowaniu kościoła. Kiedy runęła wieża, a płonące belki przedostały się do wnętrza świątyni, kapłan podjął próbę ugaszenia ognia. Ocalała zasadnicza część kościoła, choć pożar zniszczył jego dach i dzwony oraz poważnie uszkodził zabudowania klasztorne.

Wśród przedmiotów, które przetrwały tę katastrofę, znalazł się XVII-wieczny graduał – księga liturgiczna zawierająca zapis śpiewów przeznaczonych do celebracji Mszy świętej.

Jego pergaminowe karty oraz kunsztowna oprawa zachowały ślady działania wysokiej temperatury i ognia. Uszkodzenia te stanowią dzisiaj niezwykły materialny ślad historii, łączący współczesnych badaczy z dramatycznymi wydarzeniami sprzed ponad półtora wieku.

To, co dla dziewiętnastowiecznych bernardynek było świadectwem tragedii, dla współczesnych pokoleń stało się bezcennym zabytkiem kultury religijnej, muzycznej i piśmienniczej.

Graduał – świadectwo modlitwy zapisanej w muzyce

Graduał jest jedną z najważniejszych ksiąg liturgiczno-muzycznych Kościoła zachodniego. Zawiera śpiewy związane z celebracją Eucharystii, w szczególności repertuar wykonywany przez scholę lub kantorów w ciągu roku liturgicznego.

Zachowany w klasztorze bernardynek rękopis pochodzi z końca XVII wieku. Jest wielkoformatowym kodeksem sporządzonym na pergaminie, ozdobionym iluminacjami i zamkniętym w starannie wykonanej oprawie.

Jego znaczenie wykracza jednak daleko poza wartość materialną.

Graduał jest świadectwem życia duchowego wspólnoty zakonnej, której modlitwa przez stulecia znajdowała wyraz w śpiewie. Zachowane melodie pozwalają współczesnym badaczom poznawać repertuar liturgiczny, praktykę wykonawczą oraz kulturę muzyczną żeńskich wspólnot monastycznych dawnej Rzeczypospolitej.

Krakowski klasztor św. Józefa został założony w 1646 roku z inicjatywy s. Teresy Zadzik. Rękopis powstał zatem w epoce szczególnie ważnej dla kształtowania się tradycji tej wspólnoty.

Podjęte w 2026 roku prace konserwatorskie mają na celu zachowanie autentycznej substancji zabytku, zabezpieczenie uszkodzonych elementów oraz umożliwienie jego dalszego badania i prezentacji.

Powrót Graduału nie oznacza więc jedynie ocalenia starej księgi. To również przywrócenie pamięci o muzyce, która przez pokolenia towarzyszyła modlitwie sióstr bernardynek.

Program wydarzenia

Godz. 14:00 – Sesja naukowa poświęcona Graduałowi z archiwum sióstr bernardynek

Miejsce: Kraków, ul. Kanonicza 5

W pierwszej części wydarzenia zaproszeni specjaliści przedstawią historię zabytkowego kodeksu, zagadnienia związane z jego konserwacją, oprawą oraz znaczeniem dla badań nad dawną kulturą muzyczną i liturgiczną.

mgr Ewa Pietrzak

„Konserwacja pergaminowego graduału ss. bernardynek w Krakowie"

dr Katarzyna Płaszczyńska-Herman

„Wyjątkowo tradycyjna i wyjątkowo oryginalna. XVII-wieczna oprawa rękopisu sióstr bernardynek z Krakowa"

prof. dr hab. Susi Ferfoglia

„Graduał jako świadectwo wspólnej modlitwy sióstr bernardynek"

Sesja będzie okazją do poznania rezultatów prac konserwatorskich oraz odkrycia wartości zabytku z perspektywy historii książki, muzykologii, liturgiki i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Godz. 16:30 – Koncert „Głosy zza klauzury. Śpiewy ze źródeł sióstr bernardynek"

Miejsce: Kościół św. Józefa przy klasztorze Sióstr Bernardynek, ul. Poselska 21, Kraków

Zwieńczeniem wydarzenia będzie koncert przygotowany przez prof. Susi Ferfoglię wraz z siostrami bernardynkami i żeńskim zespołem wokalnym Flores Rosarum, specjalizującym się w wykonawstwie muzyki dawnej i śpiewu gregoriańskiego.

W historycznej przestrzeni klasztornego kościoła zabrzmią wybrane śpiewy zachowane w dawnych źródłach muzycznych bernardynek, w tym utwory pochodzące z konserwowanego graduału.

Koncert będzie miał szczególny charakter. Muzyka, która przez stulecia pozostawała zapisana na kartach rękopisu, ponownie stanie się żywym dźwiękiem, pozwalając słuchaczom doświadczyć duchowego i artystycznego dziedzictwa żeńskiej wspólnoty zakonnej.

Wykonawcy

Siostry Bernardynki

Żeński zespół wokalny Flores Rosarum

Instrumentaliści:

- s. Rita Krysa – lira korbowa, harfa
- Justyna Grabowska – portatyw
- Maria Klich – psałterium
- prof. Susi Ferfoglia – harfa gotycka

Kierownictwo artystyczne: prof. dr hab. Susi Ferfoglia

Prelegenci i wykonawcy – biogramy

Prof. dr hab. Susi Ferfoglia – gregorianistka, organistka, badaczka muzyki dawnej

Profesor sztuki w dyscyplinie sztuk muzycznych, organistka, gregorianistka, pedagog i badaczka dawnych rękopisów liturgiczno-muzycznych. Związana z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, gdzie jest profesorem Katedry Muzyki Kościelnej oraz kierownikiem kierunku muzyka kościelna.

Jest absolwentką Akademii Muzycznej w Krakowie w zakresie gry na organach oraz Akademii Ignatianum w Krakowie, gdzie studiowała pedagogikę i filozofię. Stopień doktora uzyskała na Uniwersytecie Jagiellońskim w zakresie filozofii kultury, natomiast habilitację w Akademii Muzycznej w Krakowie na Wydziale Instrumentalnym.

W 2019 roku ukończyła specjalizację z semiologii i paleografii gregoriańskiej w Conservatorio della Svizzera Italiana w Lugano w Szwajcarii, pogłębiając umiejętności badania i interpretacji najstarszych zapisów muzyki liturgicznej.

W działalności naukowej i artystycznej szczególne miejsce poświęca chorałowi gregoriańskiemu, średniowiecznej monodii liturgicznej oraz badaniom nad historycznymi źródłami muzyki sakralnej. Jej zainteresowania obejmują zarówno analizę dawnych rękopisów, jak i przywracanie zapisanego w nich repertuaru współczesnej praktyce wykonawczej.

Jest założycielką i dyrektorką Podyplomowych Studiów z Monodii Liturgicznej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie , działających od 2016 roku. Kieruje również działalnością artystyczną zespołów zajmujących się śpiewem gregoriańskim i dawną muzyką religijną.

W 2007 roku założyła żeński zespół wokalny Flores Rosarum, który specjalizuje się w wykonawstwie średniowiecznej muzyki sakralnej, w szczególności utworów św. Hildegardy z Bingen oraz repertuaru zachowanego w polskich rękopisach liturgiczno-muzycznych.

Ważnym obszarem jej działalności są projekty łączące badania źródłowe z praktyką koncertową. Zajmuje się odczytywaniem dawnych zapisów muzycznych, interpretacją historycznych tradycji wykonawczych oraz popularyzowaniem zapomnianego repertuaru religijnego.

Za zasługi w rozwijaniu i popularyzowaniu polskiej kultury muzycznej oraz osiągnięcia w działalności artystycznej i naukowej została w 2019 roku odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi.

3 lipca 2026 roku otrzymała z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nominację profesorską, stanowiącą najwyższe wyróżnienie w polskim systemie nauki i szkolnictwa wyższego.

Szczególne znaczenie dla obecnego przedsięwzięcia ma fakt, że to właśnie prof. Susi Ferfoglia odnalazła zabytkowy graduał w archiwum krakowskich bernardynek, stając się jedną z głównych inicjatorek jego ponownego odkrycia dla nauki i kultury muzycznej.

Podczas sesji naukowej wygłosi referat poświęcony graduałowi jako świadectwu wspólnej modlitwy sióstr, a następnie poprowadzi koncert „Głosy zza klauzury", ukazujący żywe dziedzictwo śpiewów zapisanych w dawnych źródłach klasztornych.

Mgr Ewa Pietrzak – konserwatorka zabytków

Konserwatorka specjalizująca się w ochronie i konserwacji zabytków wykonanych na podłożach organicznych, w szczególności rękopisów, pergaminów, starodruków, dokumentów archiwalnych oraz historycznych opraw książkowych.

Jest kierowniczką Pracowni Konserwacji Papieru i Skóry Zamku Królewskiego na Wawelu, zajmującej się ochroną cennych zabytków piśmiennictwa, sztuki i dziedzictwa historycznego.

Posiada doświadczenie w konserwacji zabytkowych dokumentów i kodeksów, w tym materiałów przechowywanych w zbiorach kościelnych i archiwalnych.

Podczas sesji naukowej przedstawi zagadnienia związane z konserwacją pergaminowego graduału sióstr bernardynek, ukazując znaczenie specjalistycznych prac dla ochrony tego wyjątkowego świadectwa kultury muzycznej.

Dr Katarzyna Płaszczyńska-Herman – badaczka historii książki i dawnych opraw

Badaczka związana z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie, specjalizująca się w historii książki, dawnym introligatorstwie oraz badaniach nad historycznymi księgozbiorami, w szczególności bibliotekami klasztornymi.

W swojej działalności naukowej podejmuje zagadnienia związane z kulturą książki dawnej, technikami wykonywania opraw, ich dekoracją, historią warsztatów introligatorskich oraz dziejami księgozbiorów zakonnych.

Jest autorką publikacji naukowych poświęconych między innymi dawnym oprawom książkowym, działalności introligatorów oraz historycznym zbiorom bibliotecznym.

Podczas sesji wygłosi referat „Wyjątkowo tradycyjna i wyjątkowo oryginalna. XVII-wieczna oprawa rękopisu sióstr bernardynek z Krakowa", przybliżając wartość artystyczną, historyczną i warsztatową oprawy zachowanego kodeksu.

Flores Rosarum – żeński zespół wokalny

Flores Rosarum („Płatki róż") to krakowski żeński zespół wokalny specjalizujący się w wykonywaniu średniowiecznej muzyki sakralnej, chorału gregoriańskiego oraz repertuaru zachowanego w historycznych rękopisach liturgiczno-muzycznych.

Zespół został założony w 2007 roku przez prof. Susi Ferfoglię wraz z grupą śpiewaczek zafascynowanych twórczością św. Hildegardy z Bingen, dwunastowiecznej mistyczki, kompozytorki i jednej z najważniejszych postaci europejskiej kultury religijnej średniowiecza.

Od początku działalności szczególne miejsce w repertuarze Flores Rosarum zajmowały utwory św. Hildegardy. Zainteresowanie jej twórczością znalazło odzwierciedlenie także w nazwie zespołu, nawiązującej do jednego z responsoriów średniowiecznej kompozytorki.

Jednym ze znaczących przedsięwzięć artystycznych Flores Rosarum było wykonanie Ordo Virtutum, średniowiecznego moralitetu św. Hildegardy z Bingen, przygotowanego we współpracy ze szwajcarskim zespołem Peregrina, kierowanym przez Agnieszkę Budzińską-Bennett.

Ważną częścią działalności zespołu są projekty oparte na badaniach polskich rękopisów liturgiczno-muzycznych. Flores Rosarum sięga do zbiorów przechowywanych między innymi w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, klasztorze sióstr benedyktynek w Staniątkach oraz archiwach sióstr klarysek w Krakowie i Starym Sączu.

Zespół zrealizował szereg przedsięwzięć artystycznych i badawczych przywracających współczesnym odbiorcom zapomniane śpiewy religijne, w tym projekty związane z dawną tradycją muzyczną katedry wawelskiej i polskich klasztorów żeńskich.

Charakterystyczną cechą działalności Flores Rosarum jest łączenie badań nad rękopisami, semiologią gregoriańską i historycznym kontekstem liturgicznym z praktyką wykonawczą. Każdy projekt muzyczny staje się w ten sposób próbą możliwie wiernego odczytania i przywrócenia życiu artystycznemu dawnego repertuaru.

Podczas XXI Dni Muzyki Sakralnej im. św. Jana Pawła II Flores Rosarum wystąpi wspólnie z siostrami bernardynkami w koncercie „Głosy zza klauzury", prezentując śpiewy zachowane w historycznych źródłach ich wspólnoty.

Muzyka, która ocalała

Koncert „Głosy zza klauzury. Śpiewy ze źródeł sióstr bernardynek" będzie czymś więcej niż prezentacją dawnego repertuaru.

Stanie się spotkaniem historii z teraźniejszością, nauki z praktyką artystyczną oraz wielowiekowej tradycji modlitwy z żywym doświadczeniem muzyki sakralnej.

Graduał, który przetrwał płomienie wielkiego pożaru Krakowa, po 176 latach od tych wydarzeń ponownie stanie się świadkiem rozbrzmiewającej muzyki.

To niezwykła okazja, aby nie tylko zobaczyć materialne świadectwo dawnej kultury, lecz także usłyszeć śpiewy, które przez stulecia kształtowały duchowe życie krakowskich bernardynek.

Zapraszamy na wyjątkowe spotkanie z historią, muzyką i duchowym dziedzictwem Krakowa.

Wydarzenie odbywa się w ramach XXI Dni Muzyki Sakralnej im. św. Jana Pawła II, organizowanych przez Archidiecezję Krakowską.

Projekt „Drugie życie Graduału – konserwacja pergaminowego kodeksu muzycznego ze zbiorów sióstr bernardynek w Krakowie" jest dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.